

Politikernas elmiljarder förvärrar krisen i både Sverige och Europa

Dagens Nyheter den 1 september 2022

De höga elpriserna har blivit ett centralt tema i debatten inför valet. Men hur de bäst bemöts är en komplex fråga som lämpar sig illa för utspel i en valrörelse. Tyvärr har vi nu inte bara inflation i ekonomin utan också i dåliga förslag för att bemästra elkrisen.

Det behövs ekonomiska stöd för att lindra konsekvenserna av elprishöjningarna. Men det gäller att utforma stöden på ett lämpligt sätt. Problemet är en obalans mellan efterfrågan på och utbud av el i elområdena 3 och 4, alltså i Mellansverige och Södra Götaland.

Lösningen kan inte vara att subventionera elförbrukningen eftersom det förvärrar obalansen. Men detta är innebörden av de flesta förslagen om att hantera elprisökningarna. Det gäller både högkostnadsskydd, enligt vilken staten ska täcka en del av kostnaden per kilowattimme när priset stiger över en viss nivå, och sänkningar av elskatt och moms.

Grundorsaken till prishöjningarna på el i Sverige är elbrist i Europa främst till följd av Rysslands minskade gasleveranser. De höga priserna i våra södra grannländer spiller över på oss eftersom elmarknaderna är sammankopplade och elproducenterna vill sälja där de får bäst betalt.

Svenska elprisstöd får olika effekter under olika förhållanden. När överföringskapaciteten till – eller från – grannländerna är fullt utnyttjad innebär stöd som håller uppe vår efterfrågan att spotpriserna stiger. Då blir det inte någon större kostnadsänkning. Stödmiljarderna hamnar inte hos elkonsumenterna utan hos elproducenterna (inklusive statliga Vattenfall) och Svenska kraftnät (som är en statlig myndighet). Stöden blir bara slag i luften.

I lägen då överföringskapaciteten inte lägger några hinder för export eller import sänker elprisstöd visserligen kostnaderna för svenska konsumenter. Men då förbrukar vi mer och exporterar följaktligen mindre (i situationer när elpriserna hos oss utan handel skulle vara lägre än i grannländerna) eller importerar mer (i situationer när våra elpriser skulle vara högre än grannländernas). Det förvärrar elunderskottet i Europa.

Man kan förstås tycka att det är rätt åt tyskarna som stängt kärnkraft och gjort sig beroende av rysk gas. Men det vore en oklok skadeglädje när vi bör göra allt för att bidra till att stödet till Ukraina inte undermineras av skenande elbrist i Europa.

Det har ifrågasatts varför vi ska exportera el till våra grannländer när det driver upp priserna i Sverige. Men som alltid innebär handel en nettovinst för det svenska samhället som helhet. Problemet är att det är elproducenterna, inklusive svenska staten, som gör vinsterna, medan hushållen förlorar om de inte kompenseras. Det bör därför ske: i vilken takt beror på konjunkturläget och inflationen. I ett läge då Riksbanken försöker dämpa en hög inflation genom en åtstramande penningpolitik, bör finanspolitiken inte bli för expansiv.

Vänsterpartiet har – utifrån ett förslag från elmarknadsexperten Bengt Ekenstierna – föreslagit "Sverigepriser" för elkonsumtionen. Tanken är att förändra prissättningen så att man i ett första steg matchar utbud och efterfrågan i Sverige. Återstående elproduktion får därefter säljas utomlands till de högre priser som råder där. Normalt skulle då elpriserna hamna lägre i Sverige än i grannländerna. Förslaget innebär prisdiskriminering av utländska kunder, vilket sannolikt inte är tillåtet enligt EU:s regler. Mer fundamentalt är att om vi agerar så när vi har elöverskott, skulle förmodligen andra länder göra på samma sätt när Sverige – under kalla vinterdagar – behöver importera el. Det skulle då driva upp de svenska priserna.

Det är önskvärt med stöd till hushåll som drabbas av elprishöjningarna. Men stöden bör inte utgå per kilowattimme utan vara oberoende av aktuell förbrukning så att det skapas incitament att dra ner den. Hushåll som inte kan det tvingas då inte till minskningar, medan de som har möjlighet kan lägga en del av stödpengarna på annat. Eventuellt skulle stöden kunna knytas till tidigare förbrukning.

Det är i första hand låginkomsttagare i elområdena 3 och 4 som bör få stöd. Kanske kunde drivkrafterna att spara el förstärkas genom extra stora stöd till hushåll som minskar sin förbrukning i förhållande till tidigare. Stöd till företag kunde också utformas på det sättet. Vissa skulle då förmodligen dra ner sin verksamhet, eventuellt med negativa effekter på sysselsättningen. Men det skulle kunna motverkas via det stöd för korttidsarbete som användes under pandemin.

En vanlig invändning är att efterfrågan på kort sikt är okänslig för priset. En prisökning på 1 procent kanske minskar förbrukningen med bara 0,1 procent. Men det är nu fråga om prisökningar på flera hundra procent. Då blir effekterna ändå betydande. Och känsligheten är förstås mycket större på längre sikt.

Varför ser vi sådan överbudspolitik från de flesta partiers sida? Det beror förmodligen på politiska kalkyler om vad som tros gå hem hos väljare som inte har tid att sätta sig in i en svår fråga. Samtidigt har många politiker goda kunskaper i ekonomi. Det vore bättre om de insikterna fick styra politiken.

Lars Calmfors